

УЖЕН ЧЫЛ ЭРТКЕН

Кижилер болгаш оларның салым-хуузу

Чечен менде...

ТЫВА ЧЕРГЕ ЧУРТТААР ДИЗЕ

Тыва черге чурттаар дизе, Саян сымн ашкыш баар сен, Дык бидик булуттары Чагын кылым чектеш кээр сен.

Дыттыг, пөштүт тайгаларнын Чагыннын чаптап көр сен, Дыды чечен кыстарынын Чагыннаарыга таалап аар сен. Тыва теге эш боор дизе, Сагыш-харын амырлар сен, Дынакчанчыг ыраарыга Чагын суу лег, шаптадыр сен.

Чагымды чок шыныч сөзү Саак аутка ээрини боор, Чадык чады өнүк чонче Саамн тузар көвүрүң боор. Тыва черге чурттагыла Халдун, хемини ээни боор сен.

Дырбактыгың, дын, кыштың Кокпазыга ичи боор сен. Чыты малдыг одалары Шынааларга олдук боор сен. Чыдын чытпас Улуг-Хемге Шымыл ойнаар балык боор сен.

Тыва төлдү эштензизе, Шыныч кижэ эжи боор сен. Тывымыкыг өнүкүң нүрү Чынып ороору одаан болур, Эжин хөңү сөткүлүңни Эрини ашкан далай боор, Эргим Тывам чуртталганың Э-не билак тоолу болур.

Кара-оол НАТПИИ-ООЛ.

САКТЫЫШКЫН

Республика типографиясы, Нем ышкаш менче көөр-дур.

«Чалым шааны сактып келсе» деп Сагындырып келген дег боор.

Парлаар неже, типографияга Баштай ижин эгелээ мен.

Шахов директор көзээ бисти

Чыгып-Ургал, өөредир. Оралакчы бичир-оол Ону-мону айтчы, кыдыр. Кыдат башкы Чи-Шу-Ли Кийимданды чер ырап болбас.

Колосков биле Санчай олар

Кожундактыг бызаалар дег.

Мени бо-ла сөөртү бээрлер, Беге өйдө дуза казар. Чурумадыг Межегейге Чурттап өскен кижэ болгаш,

Ышкы, тар, өл, шык неже

Ырман сымыл турганым шын.

Цинкография, ротация, аниптил.

Чыктыг атыг машиналар- Ала-Чайгарга көн кирген. Дирим-бурум төгүлүгө Тергини кызып чоргуладым.

Шоолуг бижик билбес болум

Шору эр бооп дамыккан мен.

Э-не баштай парлаар нех

Э-жин алып өөредип каан.

Республика типографиясы, Нем ышкаш менче көөр-дур.

Оюн ДАНЧАЯ-ООЛ.

ДИЗИГЛЕР

Адан керел согуналаташ Аларганчыг копка шейди. Согаган өткен менчи хензир Соланыме имнээниг-дир. Шынык-биле шимтенгени Шымыл-не чок Москва удаа. Ырым-биле кужактангыш. Ылым-чылым кайган оу мен. Ама сазын, демир-ужук... Аза-ла элзип! Бодаз асты... Ожургалду дужаан ол бө? Одунамыста чыгаан ол бө? Боозады үсгү чаштаан Бодаарым бызаадым: Чалар отгун чабымынга Чагы берген иччи дизиң. Чон орк дүзү иизиң Чонгаң хай көкүлдөң. Чон мамн дамынмын Чонпарлашкан бичүктөң төй. Дунуну кара кыныңизе Дундөңгөн сымдыг көй... Согунадыг чыгыс хокта Согунадым млартым бө? Чүчүктүңи мамн- ошпаң Чүгө сымды соланым бө? Өлүң биле чурттагың өңчөй чүчү үздөс бө? Сымн-биле мамн-дөңжип Сымтө чүчү «хүчүс» Сымтө бөчү гашың гашың. Сымныг Тывам дүжөй бөңүн.

Ракса ТАМБА-СЮРЮН.

Бо чылдын июль тевүзүнде бистин өг-булевиске чалага келген. Бода «школа дооскан» нымстан бээр 30 чыл болганымсты демелегел эрттирер деп тур бис. Июнь 26-да Хандагайтыва челин келгелер деп бижип, чалаан болду. Солуну чү дээр салер! Артында:

«Чыгыс класска ойнап өскен эжим-өөүм Чалым чоран чылдарымсактып, бодап, Чайгы бойдус каастал шмыкан Өвүр черге, Чашкы шаавыс сактыышкын тураскадым!» — деп шүдүктөн каан. Ону көмүчү каалкып, кижини көй-адым көдүрүп кээр торду йкин.

Калы кырааным-биле кады чыгыс класска улус бис. Каныг-чү-даа болса, ол байылдага баар даштык.

Өвүрүн улуг айт кырынга үлө халдып келген, оон кудулар бадарга, солгай талзын-да чырык иштинде бир дугаар кыштаг бар. Ол черин Биче-Кара-Сүт дээр. Шаанда бисте-тер школага өөренип турушту, ол кыштага бистин чыгыс класскамыз Балин-оол, Сүүр-оол алышкыларын алганмыс. Делгер, Селей Монгуштар анча кыштагал турган улус чүс. Ычан Селей угбай ССР-нин Дээди Советинин депутаты-даа турган, база багай эвес дүргөн кыштаг болду ийи. Бистин чыгыс доосканымстан 30 чыл юбилейимс оортан бир километр хире өү талзынга болуп эртени чалагада айтыкан болду.

1962 чылдын июль 21-де Хандагайты школаның 44 класка доостуусу. Челин ийи чылда ол чыл болганымсты чамдыксы демелегел эрттирер чүс. Селей ийи чылда чүдө 8 кижэ демелгезе деп сурал диннаан бис. Школа дооскан соонда 30 чыл иштинде шүүт көрүшүм, сурал чыктылаң уаустарымс бенин

бар. Солун-даа, сүрээденчиг-даа, Бис ийи ирей-кадай айыткан черинге чокшудан олуктурушту, ийи чык машина үткүп кээп турар болбамыс.

Өвүр черге ийиша магай-даа хун болган. Көжөжүн ийи сес шак. «Ийи класска өөренкчилери» «ыскаалынар. Школа директорунага рапорт бээр» деп команда үдү. Шаандагы үеис лег чыскаалымыс, класстарымс дартгаларын шыныгы-даа ме-дээжок. Школамыс директору турган (амгы үеде хундуг даштылаңда) Ламалай Шырбанович Монгуш база челин келген. Сүрдүг көнүктүстүр.

Эш, директор! Бо хун бистин 10 «б» классымын 22 доозукчуларымда 14 кижэ челин келген! — деп, ол класстын даргазы Екатерина Дага-клеткеди.

Рапорт бергенине сөөлүнде, бо юбилейин эрттер талзын-биле организасты комитеттин даргазы Эрес-оол Оонгарын кыска адындагы болду. Оортан бидингени бола: 30 чыл иштинде «а» класстын доозукчулары 84 кижэ кылдыр өскен. «б» класстын улугу 71 кижэ апарган болдуусу. Ол-ла үеде 9 кижэ чок апарган. Оларнын иштинде 3 ийежер, көдө ажим-агынын 3 спецпаланы, 2 башкы аттарын ажи — оларнын аттарын адал чырытканы тураскал кылдыр, кайжымал сактыышкыны кылдымыс. Мунгарын чырык-даа, хумданыг-даа болду.

30 чыл болганда ужуражыл көзп турар чыгыс класска-ла да чуга, оңок-баштак, тамшы

далга эрткен. Сүт-Хөл ра-йонга бир дугаар болган бо байырлапмы ова дагыла-тын көргөс чамды челин кылдымын чүдүлери даразында чылдары дагыла-ларда өөренип көөрү-биле, бот дугайты бодадарымн кырыскадым.

Бирээде, даг-лаштыг чери-виске лаш овалдан кылты-мыска? Ону чыл-чмы-биле немей салып болбайла. Иш овага хөй-ле чаш ылыш келтирер караалыгын хире-дир. Эрткен чыкым Чыгыл тываларнын ала ова да-гаанын барып көөрү, дык хөй сагыш чурумунун биде алган мен. Өг ханзы дег төрөкү үлүг овалын долдугайт ларт чүдүлө а-таралар дег сан-салдырлар бар. Оларнын кырында көс-тү экүрбей анык оолдар сегерелни турар. Келген ле эр кижэ бирүзү алыгын челин-тир салыр. Даразында долдугайт, ажаар, тарак-хойтпаң, ак ченин чажар-лар. Перээли, чечен-мерген ашактар чүе чугалааш, «курайлаар» чорудулар. Үш дугаар долдугайт, чажыг чажар ашак ийерел салырга, эр улус диксеке олургула-кан, үш удаа тейлеш, оон сөөлүнде чүс ажим хире-метр ырыкка чыскай олур-гудулкаш, оваке эртпеш хөжөжүн чим-биле каттыкыл, ала-лаз азы-биле атыгыр-ченин чүрүмүн. Эр улус

баштай баргаш-ла, үлүг овага шыкылап каан ылыш-тарга ал чорамын боттарыга таарышкан ен постери багаларлар. Улуг овалын кырында сагта шээр малын сапкыг тыштерин аллар азы-бил» салыр боор чонду. Бода бөрөлүн ашак сагын кысып, таарыштырып ту-рар.

Кажан чон аш-чөм чоог-ла турар үеде, айт чыры-жыг чорудар, ийелер хире-жи, оок-тогла-лаз эгелээр. Бо ова Чыгыл сумузуңу болду. Биске бода суму азы сооктар, кижжуну азы-биле кылза эн чүе бө, са-налынар чүе?

Ийде, овалын дагырыла, ужуру билер улуг назыгы ашактары, чечен-мерген ки-жилерин чалап, азы белетке өөрлөп аң болду дег. Мын-дай ийектиг ийерел чала-рыглары чогалдып ал, азы хоочуннарлан азынар, бай-мыл азы калдыг деп?

1. Көзүбестен көстүр келир.

Хөй-ле чылда чүдүп келтес.

Херээ дегем, улуг Таңдым!

Көвөй чонук чыгыш келген

Алыгын алыштырып келген

Азы ченин тээжени Арбын ылдыр дегелен

экономикти кризистин бо бер-ге үсөндө, ол чүдү эм-чак биле демей үсөлдү болур ужурулу.

Контраст, спортчу ооннар, эртенги даш казым уткүр, чажыг чажар, чалбарыг амыр дээр, программда чүчү чок дээр, солун-ла чорду. Манай бистин бот чыгыс класс-ка өжжиктин ол үеде бижжэн шүдү-биле бо материалды доозуп каай.

Дистанцикеш, муруну чүкче чыган куш дег, Лиги-биле чылаар шуужу эрте берген.

Ийди кара баштамыс дүтү бээр Хидиң түлүк мөңгүлөлдү Кырган-ага, кырган-ага болу берген, Кырды хова баовис о-ла чор бө? Буни-чодугу чуртталганы ала үзүп, Бурганнаан-даа эш-өөр

бар-дыр, хараадачтын, «ыстык, оолдун дүлгүзүңниг үези дег»

«Кыялыңым, чачынаша даа, калчак баарма? Орай кезжээ одаг салып, карах басым, Ойнап хөггөл олурга-даа, чүчүн кемил? Эдел-эени умуртал таварышкан Эрткен айну, ажи-бакты хөөржөңдү, Эвээш артык чуртталгамыс чылдарымда Элтег-деминг болуру-лаа дугуркучулу, анык хонук, чыгыс коруу-кава калбас, Чагы-сума дугуржу-даа атгай-ла бис, Чагынм шак бо түрүңде Өвүр черинг Чайгаар уер аткан динин үткөй-даа бис.

Далаа-оол ООРЖАК, Чалаана хоорай.

КУРАЙ, КУРАЙ!

Сүт-Хөл районуң ангор өшкү ажил-агылыг «Ишкы» совхозунун ажил-ишчилери бо берге чылаан чыкы тар-лаалыгын тарап культура-лыгын чаштырылганын июль-июль челир дооскан. 500 гектар черин сугарылганын, чер акаларын, тараа чашты-рылганы чорударыга меха-низаторлар Владимир Сат, Дамчат-оол Ондар, Чылбар-оол Ондар, Мерген Монгуш, Чаш-оол Ондар, Сергей Ондар тура-соруугу ажил-лааннар. Ычангаң чыкы уенин чимыштыг ажаллары тугу-лаарылазын, тараага доозуулан-биле, Адымы-Ишкынаа чыгарган Кара-Дыг бугаанын, оон чыныла Узуи-Сайыр аксылда Овааны дагыры дугайдыг совхозтун хоочунары болгаш хоочун-нар чавулыңын даргазы, 73 харлыг Даваа Ондар санал кирип келгенер. Ол санал, чык совхоз директору Най-дал-оол Ондар деткил, мате-риалдык овалын көрүскен, Көдө Совет даргазы Чалаа-оол Түдүш база чөлшээреш-кен.

Овааны тургузуп белеткэ-рин хоочуннар апыл ала доозуп алганыр. Оон турар

чери таарымчалыг шилти-ген. Оон өрү хөмжөкө үнүптерге, кадар өттүг, ка-дары мөстөрүг дегем олар-лары — «Ишкы» совхозтун ангор өшкү колдарынын бу-дуга чылда көш солуп чурттаар тураларын. Оваа-дан куду азы балдыртарга, тараа, ситен, картофке бол-ган эске-даа мал чемини дужуаң алыр шөлдер кес-түп келир.

Хунуң ас эртенде оваа болгаш буга дөвүнү дагыла-газын ажилдыкымн бау-лаан сарыг-шажыныга хоочун сурталчымын, Баян-Талаа Орус Кудула, Кай-Дыгала, «Кызыл-Тайган» «Ишкы» совхозтарынын чону хөй келген, Баштайгы эл-чөлдө Узуи-Сайыр, Оваанын даргазыга Даваа Ондар чыны солгаан. Тываларын «Оваа» болгаш «Буга дөвү» дагылазы деп бурунгу чам-чылдарын катар тургузуп турарынын дугайында билип алыг дег чүдүлери О. Д. Кудулар чонга таала-бытала.

Оваа болгаш буга дөвү да-гырнынын салын салып, аш-чөм тээженин эргэни, алга-йерээлер кылган сөө-

лүдө чон аштанган-ченин-ген. Ол-ла үеде Ишкынын Кудулура бажынынын уран таланыгылары микрофо-нага тыва ыраары, сыгыт-көмөйлү күсүлени турганнар.

Маклар болгаш челир аштарын чырыкым, 16 хар челир болгаш үлүг мөстөр, ийи хуржени эрттирилген. Тилекчелерге эрт ангор сегерелни, ажи, үшкү чер-ин алганырга ашкы шывал-дары тывыскалган. Маң-наар аштардан Карл Маркс атуугу совхозтан Александр Тулуштуң, Артур Ооржак-тын, Орлан Ооржактын аш-тары сүрүштүр ченип кел-генер.

16 хар челир мөстөрлөр Хер-Тайганын мөстөрү Түдүш Байбек шүлгөш, ангор сег-ре-биле шаныктан. Улуг мө-стөрлөрдө ат-алардыг спорт мастерлери Сымн-оол Күжү-гет, Михаил Түдүш база хурженин. Ындыл-лаа бол-са «мөстөин маймыс калды-рык деп чугаа бар болгай, Сүт-Аскында спорт школа-зын тренери анык мөг Алс Монгуш шүлгөш.

Ишкынынын Узуи-Са-йыр Оваанын баштайгы да-гылазы организастыг бай-

Чаңчыл, ёзулалдарны сагыыр

Адылаза — айдыван боо, боозала — боттун олча, Кудула — кулур караа, Кара-Талаа — кара-ла төвт, Төгөтала — десес буттар, Буттала-ла — бупукас оол, Оол бола — ол-ла күдээң!

АЛСКА ЭПТЕШКЕР

Бодуну аас чогаалынын хөвөрлөрини хөй болгаш аны-ды-буруу-биле тыва улус эске калдыг-даа аймак-сөөк кижилерин мурунга чогаалыны-мыс болур. Ол хөвөрлер түс-бүрү чыгыс хөй келге күтүл-май, бир черлеп өскөргөтү, бир чечен кижиле өскө келжэ бодуну ылдыр киргеш, чон арзынга артык каан чораян. Олар аска олтежи биле кыжыл-данган-даа, Ычангаң, дег-герет хөвөрлери болур үеде-тер домактардан, тывыкчактар-дан, тоолдардан анык, ал-гыш-бөөлөң, чалбарып, тарбы-лап, коругдал, аргыш-халаа, чажыг-кажыг, кам алганын дөңш, өскелери-даа хөй ийи болуп ажил-лаптыгы келген. Оон өңкөктөрүн Тыванын анык аныг булчуңарында тик ал болур бис.

Ам номчурунар ажил-кажыгына Тоюнун хем үлүг үлүгүзү азын дегерел-тей болганын эсгерген мен.

— Хар кыйртыктайың, буттар лагаан дег — чү дээр сен, Чыгач?

— Апас-турбас аным-на ыйылаң.

— Апас болза, кээр хоону чүгө эрттирер?

— Азын-даа тоор эвес ол,

аажы-олчазы-на бодап чорду мыйнааң.

— Турбас болза, дугуршкан хунуңа чүгө овалыңан?

— Турму-могарын-даа тоор эвес ол, дуоң бээр аным-на бодап чорду мыйнааң.

— «Аным мыйнааң» — дидиң бе, бодун азын көр аңчы-лар апарган кижэ-дир сен аа?

— Анычыл болбайт, аза-чектерил болур эвес?

— Аза күжүр база айнаар боор чүе-дир аа?

— Аксын азалтаң, эр, аксын-ке элам кире бээр!

— Хар кыйртыктайың, буттар дагаар, ийиңаң, ол ка-йыңа сөзүң дамааржар дааш-тар деп, Чыгач?

— Хамааржыр-ла буттар боорга, менден харым эрес ор сен чон?

— Че, че, пашта ханым харым бижар четти, сөң-биле чугаа бүтпес хөй-дир сен!

— Че, че, азылган ханың бола, барып дүргөн эскеш, сымрып ал, чызылбаан анык болза, паш күжүр болу-даа чөңкөй-ле!

(Тоюнун Сасыг-Хемге Чыгач-Хам деп атыг кижэ куртат чораян. Кырып келтеш, ол анык ашак болганчк аал-дар кезип, төрөл-түрүлүлери эржиң, чортуп чоруп чүс. Бо ийиң чугаага оон ады амыг-лаан).

ХЕРЭЭЖЕН ХАМ АЛГАНЫ

Улугаң атыртыңыл дем-дегел ал чораным-биле алдыр-га, революция мурунла То-жуга дөрт хам турган (оон хөй боор дөңшөр база бар). Оларны үжүн хирең ашуу-дегил дугурдулуг, ийиң-дегилт

алган, салып, чажып, ыраарым дилеп тур бис, өршөң!

Адың таңдым!

2. Азыраан малга хамчык болбамын, кезүбестини Азыг даштыг араатан чайлазын, Аштан оорлар сөмөскөң! Чалазын чар сөмөскөң. Чаш мал туду каастаң, Саая сүдү сава сымалым, Сарыг саржаа тегтүмөңм, өршөң!

Курай! курай! 3. Чонук човаг билбес болзум, Чораян чоруп чоруп туруң! Аргы-аржык чаллап эртсин, Ажы-төлүсү маңдып өссүн! Аржаан хемип балык байлаң, Арга-арым, үңүш-байлаң, Ан-мени, кат-чимең үзүбестин! Өршөң, оран-таңдым!

Силерни болбамнар чүд, эргим номчукуу?

Чан-оол ОНДАР, Хоочун башкы, Сүт-Аксы суур.

НОМЧУВАС МЕН

«Донгала казыкты» ном-чаан, ону сөөңгө ойнап, шывандым, маңадым өңгө болган мен — ийиң. Чонга бидингир чогаалым Сал-чак Тамбаны автор дээр нектөс мен. Ол үеде на-ционал чачыл-гүлдүл, дараамысты чидирин, хур-хиттеринистин буза шаап, «Сталин, Тока дегер-зин!» деп турган үеде Сал-чак Тамбанын кылыгы, хөй-ады, үнү. «Кас элдер-ге, каартан бузун доору-ган» дээзин, кадыг-лаз чүдүлө чогузуп, бөрт өскөн мал, дег апарган-мыста «Донгала казыкты» номчувамын билгеш, бижип ор мен. Тывада сар-гыш-шажынын оруу амыг-тынмын. Каа-Хем биле Би-Хеминг белдирген кыш-тын соонда да ийиң тикти-никкенде-даа ол интилет-ге бузурелги турдум. Кажан хундугу башкы Бо-рис Содунам, камып башкы Салкыктын олгу Хуер-оолдуң доң-хузын ал-ган көргөн соонда, ол эл-терге болгаш саргыш-шажы-га бузурээр апарган мен.

Башкыларын сүдүр но-мун кижэ билдир эвес, ча-гыт-сөзү, берген эм-таным, туткан-суйбаан хайрамы дык-ла буныг, амыг-тыг болду. Уруум Лаза бичивинден-не думчук авары — гаймориттинг чор-лу. Ол дээр Сочи, Крас-ноярск, Улан-Уул, Үш-Бел-дир, Чедер, Дус-Хөл бол-ган барбаан аржаана-рымыс, чептөөн эмчилерис чок, Алак соонда устуна-лама башкылар бажымны-га барып эмнөөн соонда, уруум кан-кадык, өмөк-көлдүг, аш-өөрү-биле өр-нө-нип, келир үенин башкымы болур сорулгарыг өөренип турар.

Ындыг буяныг кижилер-ин биле-тура, «Донгала кадыкты» Сталинге, Тока-га номчуп бээр эвес мен, ол шүлүк-биле байыраш-тым. Кижэ амычти мерге-лидир бистин Хайракан-ды анык азы-башкы Ве-чеслава Күжүгөтөңнү. Сө-рөттү база хундугу мен. Ол кижини сүздүлүдөн калдыг авартымдын бил-геш, боттун дуза келирер, өст-беген-биле эм кылдыр, кижилерин аары-хоочуңу эки-ле эмнээр амыч-башкы деп билдим. Сарыг-шажы-нын кижилери база тыва-кы эртем-билдинг улус дээр-ини херек кырында билдир.

Бисе-оол МОНГУЛ-ООЛ.

Хууда бодал

КӨРҮКЧҮЛЕР МАНАП ТУРАР

Тыванын намларында адал-дур-тириниң ат-сүрүсү, Көдө чонун уткүлдүрбес төөгүзү бооп артың. Бо төөгү-тү «Алдан-дургу» деп ат-биле уран-чечен фильм кыл-дыр үндүргөни чүдө эки деп санаар. Алдан-дургунарнын тура калышыныра Сүт-Хөл кожуунуң Орту-Шөл, Кара-Дага 1883-85 чылдарда болган. Баштыңызы ады араат Самбажык турган. Ол үеде булугдук тыва чоңу-даштыкынын болгаш ишти-канын бай феодалдар, кы-лар, орус адыг-жылар ады-радыг таарыштырып, ийичин түс хемалп турган. Бо дээр алымынын үлдүрлөнгөн болуу «Алдан-дургу» деп атка кир-ген. Олар кижини сардыгын-дарын, феодалдарын көөр хөң чок, оларын эт-бара-нын, мал-маганын оолааш, адыларга бээр дээр тулуп турган.

Чоокта чаа «Барлык» сов-хозтун Кудулура бажыныг «Алдан-дургу» деп кинола-кадыг Тыванын аас-чашы болуус-чүрүмдиг чедерини өң-чүн ошторгарын чөлдө эки деп эскердим. Кинода кол рольдарын күсүлден тугар артистер Борис, Александр Ооржактарынын эки ойнаанын мактал чугалаар апаар. Ын-дыг-даа болза бо кинода азын чедиме чок чүдүлөри мыйтааган баар агаам чогул Алдан-мадылдарын тура калышыны 1883-85 чылдарга болуп турган болгаш чына чонуну хостагай дээр демисе-

ДАМЧЫП ЧОРУЙ БААР

Шавана тыва улус аас чогаалынын калдыг-бир төөри-рини аалдар-өңдөр арзынга диннаанда, азы кым-бир кижэ ону конук таптыг чугалаал үнүп көргө, ону өттүлдүр чугалааш, бодунуңа сөзү, бодунуңа чогаалым-биле дегерелни чоруй бээр турган. Оон мыйлаза, бот-боттары-дан улуг эсерлөгө чок аас чогаалар тургузуга бээр. Ындыгы үжүн чылдарга ий-ди чечен кижилер Тыванын кайы-даа черанте хөй турган деп билер мен.

Бистин аавыс Ичиней Лооаевна Кол Тоюга арбан дариалал, мам үрүнү сумуңи хөвөрлөңнөр көүлөңүн да-гаан чораян, тоолдарын па-латкан, чоңун аас чогаалын элзеп билер кижэ болган. Бир-ле катар ол: «Мяна бодап каамы бо, ам адынар силер, оон боттарыңар-ла улаш-тырбай силер...» — дээр, аал-да бистере уаң-даа, солун-лаа чыгааны хөвөр бөрү чү-ле. «Реванс өңы» солуга на-дылтыгын «Бидим-бидим» деп дүргөн-чугааны ноо-чаан оон чаштыг болу моон адылаа дүргөн-чугаанын со-чунгаалан. Элын үзүң ол чугаадан чүгө мей каш ош-түрүлүр саргыкыга артыар ийиң.

ОЛ-ЛА КУДЭЭ

Көрдүм-четим, көй хорум, Хорумула — бедөк оова, Оваала — оран даштар, Даштаала — канда ястер, Нөтөшө — ийи мши, Ишталла — ыраң ооң, Сояктала — шураан адым.

ОЛ-ЛА КУДЭЭ

Көрдүм-четим, көй хорум, Хорумула — бедөк оова, Оваала — оран даштар, Даштаала — канда ястер, Нөтөшө — ийи мши, Ишталла — ыраң ооң, Сояктала — шураан адым.

Читкени-биле

Россиянын Көдө ажил-агы банкынын Тыва де-вискээр банкынын Гоку-район салбырын «Менги-Дуга» эрэт ажил-агыныга берген 100000 рубльге дин-тиг чөк делерин чыткени-биле күш чок деп санаар.

Адыраа суг кыстырдыр-дыр, Ала-шүлүсү сүстүрбес мен! Шавдан артык соктал орап Чашкыг азын моодир мен! Дозуп кымыс, үе халам. Тозуптар бис, ырадыр бис!

«Адыны ашкың, саың салдым!»

«Арый бербе, ам зиренди!»

«Алар ам ырап чоруптар, Амыр боллаң, аалың эде. Берге болба, ам сегир сен, Бээр хөвөң, чырыкты көрдөң!»

Алексей НУГУУРАК.

Читкени-биле

Россиянын Көдө ажил-агы банкынын Тыва де-вискээр банкынын Гоку-район салбырын «Менги-Дуга» эрэт ажил-агыныга берген 100000 рубльге дин-тиг чөк делерин чыткени-биле күш чок деп санаар.

КИНО

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАВЫРАЛ»: «Петла обе-эвэна» (АКШ) 9.20, 11.20, 13.20, 15.20, 17.20, 19.20, (узаткан). Видеолд: «Ведьмы из Иствана» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Игра на мил-дионе» 14.00, 16.10, 18.20 шактарда.

Шөрүттүңден Хунчүр-биле!

Бистин шык аавымс 50 халылар, Аавыстың төрүттүңен хунчү-биле холбаштыр «Шын»

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (хары-сагалыг секретарь), А. С. Дембир (кол редак-торунун ораакчызы), В. М. Сат, К. К. Сат (кол редак-торунун ораакчызы), Ш. М. Суван, Н. С. Эргел.

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүдээп адыр нер — 3-34-26; кол редакторун ораакчылары — 3-33-91; — 3-34-17; харысагалыг секретарь — 3-34-92; ораакчызы — 3-45-93.

КИЛИДИСТЕР:

үлүс төптүчүлериң Советтер ийиңде-политияти болган соңла атыгылар — 3-34-19; — 3-34-88; үкөт-пүр — 3-34-49; 3-36-73; көзөз ажим-аргы — 3-41-16; кулутар болган үлүс өөрендигең — 3-39-15; мезээр болгаш спорт — 3-36-82; — 3-34-57; — 3-34-39;